

Inhoud

Van de redactie	227 – 228
Vuurdoop in de sneeuw	228 – 234
Van vroeger...	234 – 238
Vage overblijfselen van het verongelukte dorp	238 – 251
Dreunende stappen en luid gehinnik...	251 – 253
Genealogische rubriek	254 – 255
Kort nieuws en aanvullingen en correcties op de ledenlijst	256 – 258

Van de redactie

Via deze Cronicke wordt u als lezer of lezeres weer een blik gegund in het verleden van ons eiland. We hebben getracht u wederom een aantal gevarieerde artikelen aan te bieden.

Naast de mededelingen van het bestuur beginnen we deze keer met een artikel over de overval die de Duitse soldaten op 22 januari 1945 vanuit Schouwen-Duiveland uitvoerden op ons toen reeds bevrijde eiland. Het is een zeer lezenswaardig verhaal dat destijds door Willy Kint uit Ossensisse onder de pseudoniem J.W. Hofwijk geschreven is.

Verder van Jan Kempeneers het levensverhaal van Mietje Beurkens-Mol. Mietje was de eerste persoon op ons voormalig eiland die honderd jaar geworden is. Ze is geboren op 23 maart 1863 en op 24 juli 1965 op 102 jarige leeftijd overleden. Natuurlijk heeft ze in haar lange leven tegenslagen gekend en was het vaak moeilijk de eindjes aan elkaar te knopen. Toch keek ze op honderdjarige leeftijd samen met haar kinderen in dankbaarheid op haar leven terug. Al met al zal dit voor vele van onze lezers een herkenbaar verhaal zijn.

Dan het onderzoek door de provinciaal archeoloog van Zeeland, Robert van Dierendonck, naar het in 1532 verdronken dorp Sinte Philipslandt Aan de hand van historisch onderzoek en door het bestuderen van archeologische vondsten die door dorpsgenoten gedaan zijn, schetst hij in zijn artikel een beeld hoe het verdronken dorp er toen uitgezien kan hebben. Robert heeft op duidelijke wijze een voor ons zeer interessant stukje geschiedenis wetenschappelijk beschreven.

Met Jan-Willem Kempeneers bekijken we in ons blad terug op de alom besproken paardenkeuring van 11 september j.l., die na 50 jaar weer in ere werd hersteld. Een van de

keurmeesters, tevens ringmeester, gaf ons te kennen dat een vervolg onvermijdelijk is. Dit kan worden gezien als een hart onder de riem voor de organisatoren.

Als redactie van de Cronicke zijn we blij dat we naast het artikel van onze vaste schrijver Jan Kempeneers ook in de gelegenheid waren twee artikelen van andere auteurs te plaatsen. We hopen dat anderen dit goede voorbeeld aanspreekt. De redactie doet een beroep op u om nu en in de toekomst een artikel aan te leveren voor ons verenigingsblad. De sluitingstermijn voor aanlevering voor het volgende nummer is 1 december a.s.

Cennie Tichem

Vuurdoop in de sneeuw

Van de IOde Compagnie Regiment Brabant

Op een stukje papier, vele malen dubbel gevouwen, trof ik tussen mijn documentatie over W.O.II het onderstaande artikel aan. "Stoottroepen vchten op St Philipsland", staat er boven. Geen datum van publicatie, maar gezien de spelling zal het kort na de raid in De Polder zijn geschreven. Bijzonderheid is dat Jos van Alphen uit Dorst – na een tip van de heemkundekring Steenbergen - op onze website terecht kwam. Hij bleek meer te weten over deze niet verwachte inval in de Anna Jacobapolder op 22 januari 1945. Dat Piet Avontuur, een 24 jarige soldaat van de stoottroepen, die nacht is gesneuveld was ons bekend. Ook dat er toen drie Polen, 2 Engelsen en enkele Duitsers sneuvelden is wel meer gepubliceerd, maar toen Van Alphen mij schreef dat hij meer wilde weten over "deze vergeten veldslag" en dood van Prins Andrzej Poniatowski op 22 januari 1945 bij de watertoren in Anna Jacobapolder, werd mijn interesse gewekt. Documentatie werd uitgewisseld en wellicht vloeit daar in een van onze volgende Cronicken iets uit voort. De genoemde soldaat was namelijk van adel. Zijn dood maakte grote indruk bij de mannen. Zelfs een foto van de Poolse soldaat, die bij de bewuste aanval op Anna Jacobapolder sneuvelde is sinds het contact met Van Alphen in ons bezit. De schrijver van onderstaand artikel en meer andere publicaties, J.W. Hofwijk, is een pseudoniem. Zijn werkelijke naam is Willy Kint. Hij kwam uit Ossensisse. De oude spelling waarin het artikel is geschreven is gehandhaafd. Dat dit artikel na 60 jaar de overval op ons eiland Sint-Philipsland levend mag houden is mijn hartelijke wens.

J.K.

Door J.W. Hofwijk

"Ik vergeet nooit, hoe ik die Anna (Jacoba)polder op St. Philipsland voor het eerst zag" vertelt een sergeant. "Het leek me het eind van de wereld. St.Philipsland.... Je reed een klein dorp voorbij met allemaal huisjes met roode daken aan een klein haventje en dan de wildernis in. ...De polder. Eerst zetten ze ons bij de verkeerde school af. We waren wel wat gewend, maar zoo vies. Gelukkig kregen we toen een paar lokalen in de 'school met den Bijbel'. Daar was het beter.." Een eindeloze polder, met hier en daar verloren in de geweldige, grauwe winterruimte een boerderij. Het was er nat en vochtig en er waren geen kolen voor de Nederlanders. Wanneer ze van hun posten aan de dijken kwamen, nat en koud van de gure zeewind, die over de stellingen geeselde, konden ze zich niet anders

warmen dan aan een plankenvuurtje, van een kist die in stukken was gehakt. Ze hadden het niet veel beter dan de mensen voor wier vrijheid ze vochten. Er kwamen moeilijkheden. De Engelsche fourage bleek telkens voor dertig Stoottroepers te weinig te zijn. Toen er geen verandering in kwam, gingen ze geheel op eigen houtje koken. Alleen de pap was altijd aangebrand. ...

Ze waren geen engelen. De Tommy's noemden hen "cowboys", omdat ze steeds op alles schoten en veel te veel schoten. Soms waren er wrijvingen, Wanneer ze samen met de Engelschen voor in de stellingen op wacht waren, gingen deze laatsten zich te dikwijls beneden de dijk warmen en lieten het de "Hollanders" alleen opknappen.

Er werd soms over gekankerd. De eenigszins stijve gedisciplineerde Engelschen die hen als soldaat niet altijd au serleux namen, beklagden zich over hun gebrek aan discipline. Voor de Hollanders had het harde spel nog al te veel romantische kanten en een oude vrijbuitigerige K.P.-er was niet direct geheel te temmen tot een correct en keurig soldaat.

"Die Engelschen" lacht een van hen, "je komt er toch nooit achter wat voor lui het zijn. We hadden een keer een heele groote gans geschoten, een pracht van een beest! Eerst wilden we ze den burgemeester als presentje brengen, maar gelukkig dat we dat niet deden, want het bleek per ongeluk een gans van dien burgemeester te zijn. ..., dat wisten we echt niet! Toen gaven we ze cadeau aan den Engelschen Captain. Hij liet ze veertien dagen buiten hangen en zei toen dat ie 'r niet mocht eten omdat in Engeland alleen de Koning ganzen at".

Na de regen en de grauwhed van donkere, zwiepende vlagen over het drassige, troosteloze polderland kwam er sneeuw en vorst. Het waren vriend en vijand tegelijk. In

De watertoren, gebouwd in 1925, werd op 22 januari 1945 opgeblazen door Duitse commando's. De woning van de dijkbaas en het boerderijtje van C.L. Verstrate waren al in 1943 door de bezetters afgebroken.

de hard bevroren grond zakte je tenminste niet tot over je enkels in de modder, maar je post woei half vol sneeuw en nadat je daar twee uren wacht had geklopt, steeds staande op dezelfde vierkante meter, waren je voeten voos en zonder gevoel. Verscheidene van je makkers kregen bevroren voeten, open handen. Ze vertelden je, dat je dikwijls droge sokken moest aandoen, maar waar moest je die vandaan halen ?! Er waren er zelfs toen nog die geen schoenen hadden en bij de burgers om een paar klompen moesten bedelen.

Dat was nou. ...het front. Een vergeten front.... Elke avond ging je met een kinderwagen, waarop de brens en de munitie lagen, meer dan tien minuten gaans naar de post.... Post David, post Ernest en nog verder links voorbij de groote watertoren, waar de Polen hun uitkijkpost hadden, Post William. Je was één stipje op de groote kaart op het bataljons hoofdkwartier in Steenberg. Wanneer je die kaarten had bekeken, zou je hebben opgemerkt dat verder naar het Oosten langs de heele kustlijn bijna tot Willemstad toe, overal Stoottroeposten lagen. Post Vera, Francis, Mary, Betty enz. en dat ook op Tholen Stoottroepers hun lange uren stonden af te trappelen. vergeefs probeerend. om warm te blijven. Je wist die dingen nauwelijks. Dat hoorde al bij de "groote" strategie. Alleen de posten aan weerszijden van je rekenden erop, dat je niet stond te slapen; verder terug je makkers.... Soms kwamen de Moffen toch aan wal. Je mocht niet schieten, want ze deden juist alles om uit te vinden, waar de stellingen waren, lieten zich eerst in hun uitstekend gecamoufleerde stormbooten aan wal drijven, en dan in hun witte camouflage uniformen over de sneeuw.... Wanneer ze weer terug gingen, daverden hun motoren ineens hard en brutaal, maar je mocht niet schieten....

Ja, de sneeuw was ook je vijand: niemand, ook de Engelsman niet, had een wit camouflage-uniform. Het donkere khaki vormde op de witte sneeuw een prachtdoel.... Maar er gebeurde toch niets. Een enkele keer kwamen een paar tanks dwars door de polders gerateld, diep ploegend door de sneeuw. Ze schoten dan naar Duiveland of naar Overflakkee. De schoten daverden ver over het ruischende water en je kon hun echo-verloop heelemaal volgen. Met de oogen juist over de dijk zag je de bruin-zwarte inslagen naast elkaar opspringen.... Er woonden daar ook vrienden.... Dan reden de tanks weer terug en even later kwam automatisch het antwoord. Tegen de dijkhelling hoorde je de granaten hoog overgieren. Je telde de inslagen achter je.... daarna was de oorlog weer afgelopen.

Post David was de middelste post. Op 22 januari 1945, om 21.45 uur hoorde een der Stoottroepers boven het ruischen van het opkomend getij stemmen. Hij waarschuwde de Engelsman in de post, maar die beweerden dat het waarschijnlijk geluiden uit Post Ernst waren. Het was bijna volle maan en de Nederlander kroop opnieuw half uit de stelling om te luisteren.

Een late zeevogel vloog over met zijn weemoedige tureluuroep, een paar wilde eenden die zich des nachts in de kreken verzamelden, zwermden verschrikt kwakend op. Hij zag hun zware vleugelslag voorbij de maan klimmen, keek opnieuw scherp naar de donkere blauwige schaduwen, waar zich het water kronkelde tusschen de ondergesneeuwde schorren. Bewoog er iets? Zijn Engelsche makker, eveneens waakzaam geworden, blies de droge poedersneeuw van zijn bren, luisterde ingespannen.

Ineens greep de Nederlander de andere bij de arm. “Luister! Jerries are coming!” De Moffen komen!! Duidelijk had hij “Weiter” horen fluisteren. De Engelsman greep naar de telefoon, draaide, luisterde.... Het was onmogelijk om te waarschuwen want de

verbinding was al verbroken. Waren er Moffen?

De spanning werd ondragelijk Ze konden al vlakbij zijn.... Sluipend langs de dijkhelling, die half in de schaduw lag. Weer geluiden van verschrikte vogels. Het konden afgesproken teekens zijn, de Duitsers waren handig genoeg. Fluisterend kreeg de stoottroep zijn instructies. De andere posten alarmeerden: " Jerries are coming, Jerries are coming!" Toen hoorden zij vanaf het water mortiervuur, dat vlak achter de dijk insloeg. Eerst een schot.. de polder ontwaakte, in de doodsche stilte daarop brak het geluid van verschrikte vogels los, angstig luid. Het maakte de stilte voor een oogenblik nog dieper.... En eensklaps brak de hel los. Artillerie vanaf Duiveland en Overflakkee mortieren vanaf de stormbooten. Je wist dat het eensklaps ernst was en alles in je spande zich tot het uiterste. Nog geen Moffen te zien..; waar waren ze?.... je hart sloeg in je keel. ...kalm blijven. . . maar waar waren ze ? De watertoren kreeg voltreffers, Post Ernest legde achter Post David om een afsluitingsvuur langs Post William. Wisten die meer? Waar waren ze aan land gekomen?

De verwarring werd elk moment groter. Plotseling zag je ze. Vreemde, half onduidelijke schaduwen in de sneeuw. Je schouderde je bren, kalm aan.... er waren er veel. Het kan niet missen. Je prevelde iets dat op een haastig gebed leek....

Bij het eerste schot van je eigen wapen brak de spanning. Je was plotseling ijzig kalm.... je handelde automatisch.... Sloeg je door de omsingeling heen, dekking zoekend in de donkere, versch geslagen granaattrechters omdat je zoo scherp in de gaten liep met je

Terwijl de woningen en boerderijen op de Sluis werden afgebroken, bouwden de Duitsers verdedigingswerken in het dijktaalud langs de Sluisweg bij de tramhaven. Voor deze bunker staan v.l.n.r.: Sien Stouten, Jaantje Filius, Jaantje Souten en vader C.M. Stouten. Foto Jan Zuidweg.

donkere uniform, je liep langs de zwarte schaduwgevel van een huis, de Moffen vlak bij je, je schoot je sten leeg tot je niets meer had.... Terwijl je vooruit holde zooals je nog nooit gehold had, klonk telkens het "pieuw -- pieuw" - die waren dichtbij, wist je - langs je ooren. Bukken! je rende als een gek om je leven....

De verwarring zoowel onder den Engelschen als onder de Nederlanders was vrij groot, doordat ze praktisch alle onderling contact kwijt raakten. Bovendien was de stengun munitie volkomen ontoereikend, soms slechts één houder....

Het gelukte den Duitschers in vier patrouilles alle posten te isoleren, maar dank zij een uiterst economische wijze van vuur verdeelen - en hierin hadden deze ongeoefende "cowboys" een groot aandeel!- konden de bezettingen der verschillende posten zich bijna voltallig terug trekken.

Een van de Stoottroepers die geen munitie meer had, verborg zich in een sloot, kwam later dwars door de oprukkende Duitsche patrouilles, wier aantal op een kleine 200 man werd geschat, heen en hield zich dood, om niet te worden gevangen genomen. Ze sloegen hem met de kolf van hun geweer op de schouder, maar lieten hem liggen. Een tweede zag plotseling vlakbij een soldaat. "Het was een 'donkere', dus een van de onzen, dacht ik.... we keken naar elkaar en toen er net een granaat aankwam, vlogen we allebei in dekking. Ik wilde weer naar hem toegaan, maar wéér een granaat. Op het laatst lagen we tegen elkaar..toen bleek, dat het een.... Mof was.. Ik geloof, dat we allebei te verrast waren om iets te zeggen, maar ik was het eerst weg, als een haas! "

Het werd later en later....

Verspreid terugkomende soldaten vielen terug op hun hoofdverdedigingslinie, werden nu en dan beschoten door eigen posten, brachten nieuwe gegevens mee. Om kwart voor twee 's nachts waagde zich de eerste patrouille terug naar voren: een Engelsche Sergeant-Majoor vergezeld van vrijwilligers, het waren allemaal Nederlanders

Het 'was een nacht om 'noot te vergeten. "Ze zochten naar hun vermisten, keken naar elke granaattrechter, bluschten een begin van brand in een schuur waar de Moffen granaten en petroleum hadden achtergelaten. Zoo nu en dan vond je iemand terug. Twee hadden boven op zolder gezeten terwijl de Duitschers uren lang beneden huis hielden. De watertoren hadden ze opgeblazen; zoekend naar de Polen, die erin gezeten hadden, liepen ze zonder het te weten dwars door de mijnen, die de terugtrekkende Duitschers tusschen de brokken puin hadden gelegd. Tenslotte waren er nog slechts twee Stoottroepers zoek. Ze vonden er een. De Engelsche Majoor zag hem liggen, half onder de sneeuw in een sloot

"It is a Dutch boy. ." zei hij, "Het is een Nederlandsche jongen. " De Nederlanders die erbij waren konden het eerst niet gelooven het was de eerste makker dien ze verloren.

Met vieren hadden ze een achterwaartsche stelling betrokken aan den rand van een schralen boomgaard toen er op een tachtig meter rechts plotseling een Duitsche mortier werd opgesteld Het was zoo vreemd met die sneeuw, je zag de Moffen haast niet. Als we maar munitie genoeg hadden gehad, maar nou konden we niets doen dan ons heel zachtjes door de sneeuw rollen, om precies uit te visschen, wat ze uitspookten.

Het redde een van de achtergelaten tanks, die door de Duitschers "geboobytrapped" werd, maar een van de Stoottroepers had op nog geen tien meter afstand alles liggen afkijken. Toen het viertal hoorde, dat ze in een huis aan 'het morrelen waren, kroop een van hen

erheen. De anderen zagen hem niet meer levend terug. Waarschijnlijk heeft hij de gegevens over de mortierop- stelling willen overbrengen en is daarbij gesnapt. Hij wilde dekken in de sloot, maar de dood was sneller. De andere vermiste bleek als gevangene te zijn meegevoerd.

Ik heb laatst met de Philipsland veteranen een bezoek gebracht aan hun oude "slagveld...."Het heele dorp liep uit toen de Stoottroepen er weer terug kwamen. Toen ieder genoegzaam gehoord had, waarom Jan niet mee gekomen was en waarom Piet zoo

De geïnundeerde Anna Jacobapolder in september 1944. Duidelijk zijn de plaatsen te zien waar woningen en boerderijen op De Sluis en langs de Sluisweg zijn afgebroken.

weinig schreef, zijn we langs de stellingen gelopen. Er groeit nu kamille en ander onkruid. De boeren klagen over het prikkeldraad en de landmijnen; de kinderwagen, waarmee elken avond de munitie naar de posten werd gebracht, lag te roesten in een sloot.

Ze wezen me alle posten, haalden oude herinneringen op. We hebben wat op den half ingestorten rand van Post David zitten kijken. Bruinisse aan de overkant van het Zijpe blonk in de zon, een klein dorpje met een heel bosch van scheepsmasten. Ergens stookte het water witschuimend op voor den kop van een visschersboot.

Het was moeilijk om je te realiseren, dat dit hetzelfde land was als waarvan zij vertelden. ...Het land van het vergeten front.... Maar ergens op de gevel van een huis, wees een sergeant me een aantal verschiet met cement bijgestreken vegen...."Ziet U dat? Daar zit bloed onder. Een Pool, die zwaar gewond tot aan het huis was gekropen, heeft tegen dezen gevel steun gezocht.... De andere morgen zagen we de bloedsporen waar zijn handen zich krampachtig hadden proberen vast te grijpen aan den gladden muur". Misschien dat dat

nog het langste blijft, de verse cementsporen op de zijgevel van een boerenhuis.... en het eenvoudig kruis op het kerkhof in Kruisland, waar P. Avontuur begraven werd, de eenige van wien toen het groote offer werd gevraagd.

Aan het vergeten front.... Na deze acties werd de volgende brief ontvangen:

Aan den commandeerend Officier Nederlandsche Troepen van den Noordweg.

Gaarne verzoek ik U mijn dank en bewondering over te brengen aan Uw manschappen voor den steun, dien zij ons gaven in den nacht van 22 op 23 Januari 1945. Alle rapporten, die ik van mijn officieren en onderofficieren ontving leggen er de nadruk op dat Uw manschappen in hun eerste werkelijke actie bewijzen van groote moed en vaardigheid hebben gegeven.

Speciaal de manschappen, wier namen ik niet ken, die mijn Sergeant Majoor naar de Hoofd Commandopost in de voorste weerslandslin vergezelden, verdienen bijzondere lof.

Wilt U ook mijn diepe deelneming betuigen aan de ouders van den Nederlandschen Soldaat, die Sneuvelde.

w.g. onleesbaar, Captain R.A. Gommanding 245 th A. Tk, Battery R.A. 62nd A. Tk. Reg. R.A.

Van vroeger....

Door J. Kempeneers

Maria Isabella Beukens, geboren Mol, was de eerste op ons voormalig eiland die de leeftijd van 100 jaar mocht bereiken en zelfs overschrijden. De langste tijd van haar leven heeft ze van een schraal inkomen de eindjes aan elkaar moeten knopen. In een van de allereenvoudigste arbeidershuisjes aan de oever van de Bruintjeskreek in de Kramerspolder bracht ze van 1886 tot 1904 negen kinderen ter wereld. Drie jongens en zes meisjes die zich op moeders 100ste verjaardag allen nog om haar heen schaalden. Toon, de oudste van haar kroost, was toen de 77 al gepasseerd. Twee van haar kinderen verloren al op vrij jonge leeftijd hun huwelijkspartner. Gerard, die met Cornelia van den Bos- en Jacoba, die met Leendert Quist was getrouwd, schoven resp. in 1927 en 1930 opnieuw bij hun ouders op het Stoofhof aan.

Twee wereldoorlogen maakte ze mee en op haar 90ste nog een Watersnoodramp, die haar van huis en haard verdreef naar Roosendaal om daar tijdelijk als evacu  te vertoeven. Als iemand van de krant vraagt of ze hinder heeft ondervonden van de strenge winter 1962/63 waarin Sint-Philipsland werd geïsoleerd door hevige sneeuwval kan Mietje het nog sterker vertellen. “De barre winter van ’90, dat was me het wintertje wel”. Zwanger van haar derde kind was ze toen de koude toesloeg. Het scheen toen maar niet op te houden met vriezen. Daarin kon niemand haar tijdens het interview haar evenaren. Dit alles en wat er in een eeuw al niet over het hoofd van een mens heen kan komen maakte Maria Isabella

(Mietje) Beurkens, geboren Mol, mee toen ze temidden van haar kinderen haar 100ste verjaardag mocht vieren,

‘Toontje Kas’

In een decennium waarin twee besmettelijke ziekten Sint-Philipsland teisterden vond bij Gerard Mol en Aplonia Mol-Geluk gezinsuitbreiding plaats. “Een dochter”, zei geneesheer- en vroedmeester Jakob Kornelis Lindhout tegen moeder Ploon toen ze op 23 maart 1863 haar eerste kind uit dit huwelijk ter wereld bracht. Dit gebeurde in een arbeidershuisjes bij landbouwer Bastiaan Abraham Kramer op ‘het Oude Baken’. De locatie waar ze werd geboren noemen we nog steeds t’ Stooftje’, afgeleid van de meestoof “Fortuna”, die vermoedelijk al in 1789 bij deze boerderij werd gebouwd. De namen Maria Isabella, waren dezelfde als van grootmoeder Mol-Paggé. Een dubbele naam, ja, u raadt het al, ze waren van boerenafkomst. Toch werd haar roepnaam niet Maria, ze zou als meisje en vrouw met de roepnaam Mietje door het leven gaan. In de tijd dat ze het levenslicht zag was er voor een baby niet eens zo’n grote kans om de leeftijd van tiener te bereiken, laat staan om oud te worden. De kindersterfte was hoog en veel vrouwen stierven in het kraambed omdat de hygiëne te wensen over liet. Mietje daarentegen mocht de geboorte en het voeden van haar negen kinderen probleemloos doorstaan.

*Anthonie Beurkens en Maria Isabella
Beurkens-Mol op jonge leeftijd.*

Ze was 22 jaar oud toen ze op 8 mei 1885 met Anthonie Beurkens, de zoon van Anthonie (Christoffel) Beurkens en Maria Cats uit de Achterstraat in het huwelijk trad. Ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand beloofden ze op het gemeentehuis aan het Schooldreefje elkander trouw te blijven. Als getuige had Toon gekozen voor zijn zwager Marinus Schoonaard en zijn neef Johannes Smits. Mietje nam haar halfbroer Marinus Geluk en kleermaker Anthonie Kunst mee om hun huwelijksakte mede te ondertekenen. Trouw zijn ze elkaar gebleven zoals blijkt uit de tweeënzestig en een half jaar lief en leed die ze met Anthonie heeft mogen delen totdat hij één dag voor kerst 1947 op 85-jarige leeftijd overleed. Het was toen op het gedeelte van de begraafplaats waar de arbeiders werden begraven niet de gewoonte om een familiegraf te kopen.

Toch wilde Mietje op de dodenakker een plaats naast haar echtgenoot open houden. Naast het ‘huisje’ waar de doodgraver zijn gereedschap en de rijdende baar een plaats vond werd Toon begraven. Het gedenkteken van beiden is er terug te vinden.

Om Anthonie te onderscheiden van zijn naamgenoten in het dorp aan de Krabbenkreek, werd de bruidegom in de volksmond 'Toontje Kas' genoemd. Het was afgeleid van de naam van zijn moeder. Bij K.B. van 26 juli 1927 kreeg de paardenknecht de bronzen eremedaillon verbonden aan Oranje Nassau opgespeld.

Zes gulden in de week

Natuurlijk kreeg 'opoe Mietje' op haar 100ste verjaardag ook mensen van de krant over de vloer. Tegen een verslaggever vertelt ze hoe ze na haar trouwen met Anthonie Beurkens een huisje van landbouwer Geelhoed aan de Noorddijk op de zogenaamde 'Zandplaat' betrok. Doormiddel van een dreefje waren de twee arbeidershuisjes vanaf de dijk te bereiken. Ze stonden bijna aan de Bruintjeskreek. De ouders van de bruidegom – ze woonden in de Achterweg – waren bij hun trouwen al op middelbare leeftijd gestorven. Vader en moeder Mol-Geluk mochten daarentegen een voor die tijd hoge leeftijd bereiken van respectievelijk 77- en 83 jaar. Ook de kinderen van Toon en Mietje deden dat wel maar de lagere school moest eerst worden afgemaakt. "Ik heb veel armoede gekend", vertelt ze. Het klinkt niet als een verzuchting, maar stelt vast dat ze het met

geduld heeft kunnen accepteren. Ze hult zich in dankbare

verwondering dat ze een gezin van negen kinderen heeft groot kunnen brengen.

"Ik begrijp niet dat ik altijd zo gezond ben gebleven, maar een mens wordt net zo goed gesterkt door water als door wijn", voegt de jarige er nog aan toe. "Het was wel een heel eind van

het dorp, maar dat hinderde niet", vertelde Mietje. "We waren beiden 22 jaar toen we trouwden, we hadden niets. Geen spaarpotje en geen meubels. We kregen een tafel van een kennis en een paar versleten stoelen van een boer, die in een opgetogen moment met zijn hand over het hart streek. Het was niet onze schuld dat we tot de arbeidersklasse behoorden en dat we ons geen woning op stand konden veroorloven. Het eerste jaar van ons trouwen hebben we samen gewerkt om het noodzakelijkste huisraad te kopen. We hadden het eerste jaar zelfs al een varkentje op kot om die met wat gerstemeel en geraapte aardappelen vet te mesten zodat we in de winter vet en vlees op tafel hadden". Meteen voegt ze er bij: "Werd het beest ziek en stierf het, dan moest je het er ook mee doen!". Ze vertelt het, terugziend op de tijd van meer dan 75 jaar geleden, zonder enige wrok en voegt er met voldoening aan toe dat dankzij zo'n vetgemest 'spaarpotje' hun een rijke

Het echtpaar Beurkens-Mol op oudere leeftijd.

keuze aan vet en vlees ten deel viel. “Tegenwoordig praten ze over ‘niet lusten’, maar dat was er toen niet bij. We waren blij dat we iets te eten hadden. Mijn man verdiende in de zomer met het zaaien en oogsten zes gulden in de week. Dan waren de dagen lang. ’s Morgens om vier uur, half vijf stond de knecht aan het hek van de wei om de paarden op te halen. Drie ‘schoven’ moesten we toen werken. In de winter was het korter, maar dan ging ook het loon naar beneden tot twee gulden in de week. Als de molenaar aan de deur kwam met meel vroeg hij: “hoeveel moet ik deze week doordoen?” Ja, je moest elk dubbeltje omkeren om rond te komen. We bakten zelf brood en wat er in de hof groeide, daar moest je het mee doen”. Zoals haar man werd ook Mietje al op 11-jarige leeftijd naar het land gestuurd. Was het niet om te werken dan ging het om het rapen van veldvruchten die waren gevallen bij het oogsten. De zeer begeerde tarwearen die bloem opleverden voor het dagelijks brood, maar ook de peulvruchten of aardappelen. Al was het maar ‘raap’, ze vulden de hongerige magen.

Hoog bezoek op ‘t Stoofhof

In de afgelopen strenge winter was opoe flink ziek geweest, zo vertelde haar jongste dochter Koos. Tot dan toe maakte ze nog geregeld haar wandeling in de omgeving van haar huisje. Ze ging zelfs regelmatig nog op reis naar haar dochter in Tholen. Dat moest Fluplands oudste een poosje verzuimen toen ze tijdelijk aan bed en aan haar stoel gekluisterd was. Toch mogen we van unicum spreken toen ze vertelde dat ze zelfs de kleine lettertjes in de krant nog kon lezen en daar ook dankbaar gebruik van maakte. Ook wat haar gehoor betreft hoefde de verslaggever niet stiekem iets aan haar kinderen te vragen, want ze luisterde aandachtig mee.

De woningen op 't Stoofhof werden in 1972 gesloopt.

Het was maandag 25 maart 1963 toen de chauffeur van commissaris der koningin jhr. mr. A.F.C. de Casembroot de auto op het Stoofhof parkeerde. Door enkele slopjes, ging hij vergezeld van burgemeester L.J. de Jonge, naar de woning van ‘opoe Mietje’ op het Stoofhof. Op haar verjaardag, twee dagen eerder, had de commissaris de groenteboer al opdracht gegeven een stevig gevulde fruitmand te bezorgen. Daar was ze wát blij mee, maar nu de eerste burger van Zeeland haar persoonlijk kwam feliciteren met de

viering van haar 100ste verjaardag was ze zeer verguld. De oudste burgeres van Flupland praatte ‘honderduit’ over de jaren van weleer tegen de Zeeuwse vertegenwoordiger van de koningin. Voordat hij aanstalten maakte om richting Middelburg te vertrekken nodigde ze hem alvast uit om op haar volgende verjaardag weer te komen.

Tot 1925 woonde het echtpaar met hun kinderen in het buitengebied. Er was toen een kans om een van de drie woningen achter het Stoofhof te kopen. Daaruit is Mietje in juli 1965 begraven. Ze was 102 jaar oud. Haar zoon Gerard Beurkens, die nog steeds bij haar in huis was overleed een jaar later. Dochter Jacoba Quist-Beurkens moest in 1972, gelijk met

haar buren haar woning wegens sanering verlaten. De drie woningen werden gesloopt. Koos kreeg een appartement toegewezen in bejaardencentrum “De Rozeboom” waar ze nog datzelfde jaar is overleden.

*‘Opoe Mietje’ las op 100-jarige leeftijd
nog steeds de krant.*

Sinte Philipsland: ‘vage overblijfselen van het verongelukte dorp’

Door R.M. van Dierendonck, m.m.v. H. Hendrikse¹

Zoals inmiddels bij velen bekend vormt het fenomeen van verdrongen dorpen een belangrijk onderdeel van de Zeeuwse archeologie. Misschien is het wel het belangrijkste exportartikel van Zeeland op archeologisch gebied.ⁱ De belangstelling voor deze historisch en archeologisch interessante resten is de laatste tijd niet alleen meer beperkt tot die van professionele en amateur-archeologen; ook diverse publicisten en politiek en bestuurlijk Zeeland, onder aanvoering van de Commissaris van de Koningin, hebben er met enthousiasme kennis van genomen. Bij het provinciale bestuur heeft dit geleid tot het verlenen van een opdracht aan de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland (SCEZ) voor het opzetten van een project over dit onderwerp.ⁱⁱ Een door de SCEZ opgesteld projectplan ‘Verdrongen Dorpen, *geinundeert en wegh-gespoelt*’, is door de Provincie Zeeland in 2002 goedgekeurd en zal in 2005 afgerond worden. De eerste ferme stappen in de uitvoering van het project zijn reeds gezet: in november 2004 zal als eerste resultaat van dit project een boek over dit onderwerp, getiteld ‘Sluimerend in slik’ verschijnen.

¹ Robert van Dierendonck is als provinciaal archeoloog van Zeeland werkzaam bij de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland (SCEZ) te Middelburg. Henk Hendrikse is bij genoemde stichting werkzaam als beheerder van het Provinciaal Archeologisch Depot. Dit artikel is een verkorte en geactualiseerde versie van een artikel dat onlangs verscheen in het tijdschrift Zeeland: Van Dierendonck 2004. Voor hun medewerking aan het onderzoek wil ik de volgende personen bedanken: mevrouw J.E. Verwijs-Reijngoudt en de heren F. den Braber, L.J. van der Gouwe, J. Kempeneers en A. Moerland (allen Sint-Philipsland). Dank ben ik ook verschuldigd aan mevrouw D. de Koning-Kastelijn (AWN), R. de Nennie (SCEZ), P. Bitter (Alkmaar), B. Oele (Kapelle), A. van Oost (Tholen) en S. Ostkamp (Amsterdam).

Archeologisch onderzoek in het kader van het Project ‘Verdronken Dorpen, geïndeeld en wegh-gepoeld’

Van het project maken diverse uitingen op cultureel gebied in de provincie Zeeland deel uit: oprichting van een monument, publicaties, permanente presentaties in musea, tijdelijke exposities, lezingen en andere vormen van educatie. De basis voor al deze activiteiten wordt natuurlijk gevormd door de kennis waarover we op dit moment beschikken aangaande de verdronken dorpen in Zeeland. Onderzoek bij de SCEZ heeft recentelijk geleid tot vier artikelen die aan dit onderwerp gewijd zijn.ⁱⁱⁱ Hetzelfde onderzoek heeft echter ook uitgewezen dat nog een enorme hoeveelheid kennis ontbreekt, en dat verder onderzoek uitermate noodzakelijk is. In het kader van het project is dan ook onderzoek aan en documentatie van nieuwe gegevens voorzien. Voorzien is eveneens dat dit onderzoek het langst lopende onderdeel zal vormen van het project, en dat het, gezien het karakter van het onderzoek, de tijdsduur van het eigenlijke project vele malen zal overschrijden. In feite zal het uit te voeren onderzoek op dit gebied als een permanent doorlopend project van de SCEZ beschouwd worden.

Uitgaande van het criterium dat onder een verdronken dorp wordt verstaan ‘een kerkdorp dat als gevolg van vloeiden of inundatie is verwoest of verlaten’ zijn door historisch en archeologisch onderzoek in Zeeland tot nu toe 117 verdronken dorpen geselecteerd, die geleid hebben tot de publicatie van een eerste kaart in 2001.^{iv} Van een deel van deze verdronken dorpen is echter de exacte locatie niet bekend. Ze zijn alleen bekend van geschreven historische bronnen en oude kaarten. Resten ervan zijn tot op heden nog niet teruggevonden en van sommige zullen deze resten nooit meer teruggevonden worden omdat ze geheel en al verzwolgen zijn door de zee en nu in diep water liggen. Van ca. 45 van deze dorpen zijn archeologische resten wel bekend. Deze resten zijn vaak bij toeval te voorschijn gekomen bij graafwerkzaamheden en dankzij de melding van attente amateur-archeologen en geïnteresseerden globaal vastgelegd. Gegevens ervan zijn zowel in het Zeeuws Archeologisch Archief bij de SCEZ als in de nationale archeologische database ARCHIS bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) opgenomen. Nadere bestudering van deze gegevens, in een aantal gevallen aangevuld met veldonderzoek met boringen, heeft er vervolgens toe geleid dat 23 van de archeologische vindplaatsen een waardering hebben gekregen en daarmee opgenomen zijn op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) van Zeeland. Ze zijn dan geheel, maar vaker gedeeltelijk, aangegeven als een terrein van een bepaalde archeologische waarde of betekenis. Van alle verdronken dorpen in Zeeland is er slechts één terrein aangewezen als beschermd archeologisch monument. Dit betreft de resten van het dorp Valkenisse, door archeologisch en archivalisch onderzoek het best bekende verdronken dorp van Zeeland en Nederland, en zijn directe omgeving, gelegen bij Waarde in de gemeente Reimerswaal.^v De resten van dit dorp zijn zelfs door fysieke maatregelen actief beschermd. Door de aanleg van twee strekdammen zijn de tot 2003 zichtbare resten ervan weer met een dikke sliblaag bedekt.^{vi}

Nieuw onderzoek in het kader van het project heeft tot doel het verzamelen en vastleggen van alle mogelijke gegevens van verdronken dorpen in Zeeland uit historische bronnen en archeologisch onderzoek om te komen tot een op het onderwerp gerichte database. Dit

gegevensbestand kan aanleiding geven tot meer en meer diepgaand wetenschappelijk onderzoek en uitbreiding en aanvulling van de bestaande instrumenten voor archeologisch beleid van gemeenten, provincie en het Rijk. Het nieuwe onderzoek dat in het kader van het project verricht zal worden zal gericht zijn op het verzamelen van nieuwe informatie over verdronken dorpen, o.a. met betrekking tot de ligging en omvang van de dorpen en de aard en waarde van de aanwezige sporen. Voor dergelijk onderzoek is de steun van (amateur-)historici en (amateur-)archeologen onontbeerlijk.

De oprichting van de Heemkundekring Philippuslandt en een bezoek van een aantal leden aan het Provinciaal Archeologisch Depot te Middelburg in 2002 vormde een directe aanleiding om in samenwerking nieuwe en aanvullende gegevens aan het licht te brengen. De resultaten van dit archeologisch en beperkt historisch onderzoek zullen hierna worden uiteengezet, waarna enkele voorzichtige conclusies en nieuwe vragen geopperd zullen worden.

Sinte Philipslandt

De geschiedenis van de vroegste inpoldering en bewoning, die samenhangt met het onderwerp van dit onderzoek, is vanuit de weinige historische bronnen in het kort beschreven door H. Uil in 1987 en J.P.B. Zuurdeeg in 1998.^{vii} De schorren van de polder Sinte Philipslandt zijn in 1487 bedijkt op initiatief van Anna van Bourgondië, toen gehuwd met haar tweede echtgenoot Adolf van Kleef. De polder had een omvang van ca. 520 ha.^{viii} Bij de uitvoering waren ook drie mannen uit Zierikzee betrokken: Anthonis Block, Adriaen Eeuwoutsen en Pieter Gillesen. Iedere deelnemer kreeg een kwart van het ingepolderde schorrengebied. Anna bepaalde, naast de naam van de polder^{ix}, de instelling van een polderbestuur en een rechtbank die het bestuur binnen de dijken op zich zou nemen. Voor het dorp werd een gebied van zes gemeten land (2.34 ha) aangewezen, aan de zuidzijde van het nieuw ontstane eiland, waarin ook het kerkhof was gelegen met de Sint Philipskerk. Uit de eigentijdse bronnen is de naam van het dorp echter niet bekend. Vermoedelijk heette ook het dorp Sinte Philipslandt^x, en niet zoals later in de literatuur ook wel vermeld Sint Philipskerc of Sinte Philipskerke.^{xi}

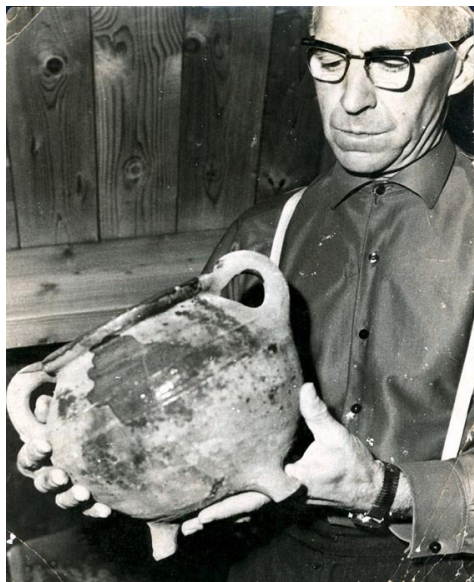
Al vrij snel werden de dijken van de nieuwe polder op de proef gesteld door de kracht van het water. Nadat in 1502 al een inlaagdijk was aangelegd, overstroomde de polder voor de eerste maal in 1511. In 1530 bezweken de dijken voor een tweede maal op *St. Felix quade saterdach*, 5 november. Bij het herstel hierna werd aan de noordwestzijde een zesde deel van de polder buitengedijkt, maar het was slechts voor korte tijd. Na de stormvloed van 2 november 1532 stond de polder opnieuw onder water en het hele eiland inclusief het dorp werd door zijn bewoners verlaten. De periode van bewoning had slechts 45 jaar geduurd! Ruim honderd jaar lang bleef het als een onbedijkt schorreiland liggen, tot het in 1645 opnieuw bedijkt werd. Een nieuw dorp werd op de plaats van het huidige dorp aangelegd in de zuidoosthoek van het eiland, maar niet op dezelfde locatie als het oude dorp.

Naar de ligging van het verdronken dorp Sinte Philipslandt is in het begin van de vorige eeuw onderzoek gedaan door archivaris A. Hollestelle (1832-1922). In een onvoltooid manuscript vermeldt hij enkel ‘vage overblijfselen van het verongelukte dorp’ aangetroffen te hebben. Naar zijn mening lag het dorp ‘aan de westzijde van het eiland in

de nabijheid van tegenwoordige Stelhoeve', in de huidige Oude Polder van Sint-Philipsland.^{xii} Deze Stelhoeve is zichtbaar op de topografische kaart van 1912, gelegen aan de westkant van de Oude Polder, ten noorden van de kreek de Luister.^{xiii} De interpretatie van de ligging van het verdrinken dorp door Hollestelle is vrijwel zeker onjuist, alleen al omdat de ligging niet strookt met de in de historische bronnen vermelde zuidzijde van het eiland.

Archeologische gegevens van Sinte Philipslandt

Juist vanwege de hele korte en goed begrensde bewoningsduur zou onderzoek van dit verdrinken dorp, indien daarvan nog resten bewaard zijn, bijzonder interessant zijn. Zo zou die periode van bewoning idealiter stratigrafisch gezien nog goed onderverdeeld kunnen worden, door de afgezette lagen uit de diverse overstromingsperioden. Wanneer een dergelijke stratigrafie aanwezig is kunnen sporen en vondsten van een zeer nauwkeurige datering voorzien worden. De meeste laatmiddeleeuwse nederzettingen en dorpen daarentegen kennen een veel langere bewoningsperiode, wat met zich meebrengt dat de archeologische sporen vaak in een wirwar over en door elkaar liggen, en goed onderscheid daarin moeilijk is te maken.

Amateur-archeoloog Jacob Reijngoudt met één van de gevonden potten in 1966.

Tot voor kort waren er van het oude Sinte Philipslandt slechts weinig archeologische gegevens bekend. Het betreft twee vondstmeldingen, die ten tijde van de meldingen zelf niet nader zijn onderzocht of gedocumenteerd. Deze zijn beide opgenomen in het Zeeuws Archeologisch Archief en in de nationale archeologische database Archis. De eerste melding is gebaseerd op een krantenbericht in de PZC van 5 november 1966, waarin aandacht besteed wordt aan de vondsten van de amateur-archeoloog Jacob Reijngoudt uit Sint-Philipsland, gedaan in het slik bij de Mosseldam, ten westen van het huidige dorp. In dat bericht vertelt dhr. Reijngoudt dat er op die locatie in de jaren 20 van de vorige eeuw nog resten van huizen en welputten zichtbaar waren van het oude Sinte Philipslandt, resten die echter in 1966 al verdwenen zijn.^{xiv} De collectie van o.a. dozen vol scherven, bakstenen en ijsselsteentjes, die hij in de loop der jaren

had verzameld, is na de ramp van 1953 echter weggegooid bij de grote schoonmaak. De meeste aandacht in het artikel is gericht op een recentere vondst van een aantal 'complete' potten die op een klein oppervlak bij elkaar gevonden zijn, in wat door dhr. Reijngoudt een 'zomerkelder' genoemd wordt.

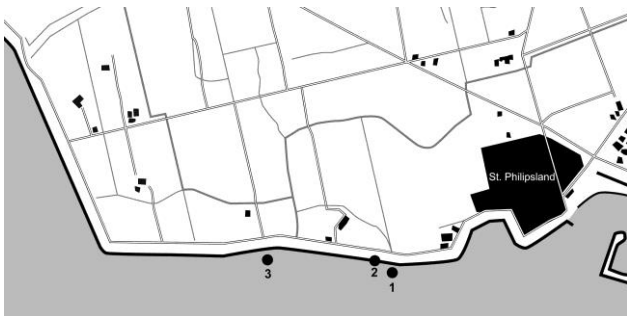
De tweede vondstmelding behelst de vondst van skeletresten in 1978, tijdens de uitvoering van de dijkverzwaring. Deze vondst werd gemeld door twee medewerkers van Rijkswaterstaat, dhr. F. den Braber uit Sint-Philipsland en zijn neef J. Quist uit Middelburg. Mogelijk zijn de resten afkomstig van het kerkhof van het oude Sinte Philipslandt.

De vondsten opnieuw beschouwd

Met medewerking van dhr. J. Kempeneers van de Heemkundekring werd achterhaald waar de Fliplandse vondsten van de collectie Reijngoudt zich nu bevinden. Deze vondsten zijn nu deels in het bezit van Reijngoudts dochter, mevr. J.E. Verwijs-Reijngoudt, en van Reijngoudts kleinzoon, dhr. A. Moerland. Ook werd duidelijk dat Reijngoudt de vondsten had gedaan samen met een kompaan, namelijk de al eerder genoemde F. den Braber, en dat ook deze nog vondsten in zijn bezit had. Bovendien bleek de Heemkundekring in het bezit gekomen te zijn van een vondst van een andere locatie, geschonken door dhr. L.J. van der Gouwe, ook uit Sint-Philipsland. In november 2003 vond ten huize van dhr. A. Moerland een bijeenkomst plaats van alle betrokkenen met de auteur en medewerker. Uit een aantal gesprekken met hen toen en op latere momenten en uit een schriftelijk verslag van zijn herinneringen aan de opgraving van de potten van de hand van den Braber werden vele nieuwe gegevens geput. De nog overgebleven archeologische vondsten, ter bestudering meegegeven naar de SCEZ, konden eindelijk wetenschappelijk geïnventariseerd worden en de informatie daaruit kon aanvullend verwerkt worden. Tenslotte kwamen naar aanleiding van een eerste presentatie van de resultaten van het onderzoek tijdens de vijfde Zeeuwse Amateur Archeologen Dag (ZAAD) in mei 2004 nogmaals aanvullende nieuwe gegevens aan het licht.

Vindplaats Sint-Philipsland-Mosseldam

De ligging van deze vindplaats kon in het gesprek met F. den Braber nader gelokaliseerd worden. De locatie bevindt zich ten zuidwesten van het huidige Sint-Philipsland, vlak ten westen van de Mosseldam. Sinds de afsluiting van de Oosterschelde is de plaats niet meer bereikbaar vanwege de waterstand. De locatie is, gezien de huidige diepte van het water (5 tot 10 meter), met zekerheid geheel weggespoeld. De vindplaats Mosseldam met de complete potten was met behulp van een prikstok (Den Braber: ‘voelijzer’) ontdekt tussen Kerstmis en Oudjaar van 1954, al twaalf jaar eerder dan het krantenartikel. Bij zeer laag water en een straffe oostenwind was langs de laagwaterlijn een soort laantje, met aan weerszijden een rij overblijfsels van bomen, zichtbaar geworden. In de omgeving ervan stuitte men met de prikstok op iets hards en werd vervolgens met de schop het graafwerk

Kaart van Sint Philipsland met de vindplaatsen van resten uit de periode van de eerste inpoldering. 1 Mosseldam; 2 Abraham Wissesweg; 3 Mosselkreek.

uitgevoerd. De vondsten zijn op drie opeenvolgende dagen geborgen, omdat telkens vrij snel de vloed te hoog werd om verder te graven. De plek werd gemarkeerd met staken zodat men deze de volgende dagen makkelijker terugvond. De vondsten werden gedaan in de nabijheid van een pad, dat verhard was met as en mosselschelpen. Ze waren bedekt met een laag van ca. 25 cm klei en een laag van 20-25 cm organisch materiaal, door de vindsters als stro bestempeld. Dit laatste wees volgens Reijngoudt op de functie van provisiekelder of ‘zomerkelder’.

De onderzochte plek had een omvang van ca. 1,5 x 2,5 m. Een begrenzing in de vorm van een randstructuur van hout of baksteen werd niet aangetroffen, evenmin als sporen van een vloer. Wel bevond zich beneden het vondstmateriaal een laag mosselschelpen, maar het is niet duidelijk of dit als vloerbedekking heeft gediend. In feite is ook niet vastgesteld of de onderzijde van de kuil al dan niet is bereikt, zodat we ook niet weten of deze wel een

Overzicht van het bewaarde aardewerk van de vindplaats Mosseldam. Foto SCEZ.

bodembedekking had. Onder het stro lagen de potten schots en scheef door elkaar. Ook werden ‘nogal wat’ scherven aangetroffen, maar deze zijn niet verzameld: er bevindt zich slechts één scherf, vermoedelijk van een pispot, onder het nog bewaarde aardewerk. Tussen het aardewerk zijn veel organische resten aangetroffen, zoals kersenpitten, botten (lange beenderen, wervels, ribben, schedel van

een hond(?), mosselschelpen en eierschalen. In een van de potten bevonden zich eierschalen. Deze waren groen van kleur, zodat men concludeerde dat het eieren waren geweest van een ‘tamme eend’. Van deze organische resten is niets verzameld of bewaard gebleven, alleen aardewerk is meegenomen. Later is men nog diverse malen op de vindplaats teruggekeerd, maar er werd niets meer gevonden.

Het aardewerk

Het geborgen vondstmateriaal bestond uitsluitend uit aardewerk. Een deel daarvan is echter niet meer aanwezig. In totaal zijn van de vindplaats Mosseldam achttien, voornamelijk complete of bijna complete, exemplaren meegenomen. Daarvan zijn er nu nog tien bewaard gebleven en een bodemfragment van een elfde. Den Braber heeft vijf stuks aardewerk verkocht in Middelburg: vier daarvan waren blijkens zijn informatie grote grappen (kookpotten) van rood aardewerk. Het vijfde was volgens zijn beschrijving van grijs geglaazuurd aardewerk, circa 10 centimeter hoog en had aan weerszijden

aangeknepen dichte oortjes. Vermoedelijk betreft het een steengoed spinkruikje. Hierin bevonden zich naar de herinnering van Den Braber zaadjes; zijn idee was dan ook dat het om een kruidenpotje ging.^{xv}

In de collectie Reijngoudt ontbreken een grote grape en een pispot. De laatste is geruild, van de eerste is niet bekend hoe deze verdwenen is, maar beide voorwerpen zijn nog zichtbaar op een foto in het Brabants Nieuwsblad van 24 november 1966.

Op één stuk na zijn alle voorwerpen van roodbakkerd aardewerk, dat spaarzaam van loodglazuur is voorzien. De uitzondering wordt gevormd door een grijze steengoed drinkkan, die geproduceerd kan zijn in Aken of Raeren. Van deze kan ontbreekt de rand. Het merendeel van het roodbakkerd gewone gebruiks-aardewerk bestaat uit kookpotten op pootjes (grapen). Van de overige objecten is er van elke vorm maar één exemplaar aanwezig: een bakpan, een bord, een kan en een olielamp. Een bodemfragment is mogelijk afkomstig van een pispot. Mogelijk is een deel van het roodbakkerd aardewerk geproduceerd in het nabijgelegen pottenbakkerscentrum Bergen op Zoom.

Drinkkan van grijs steengoed met zoutglazuur. Grootste diameter 13,2 cm; datering: 1475-1500. Foto SCEZ.

Op basis van de vormkenmerken kan het complex gedateerd worden in het laatste kwart van de vijftiende eeuw en het begin van de zestiende eeuw, ca. 1475-1510. Een vergelijkbare steengoed kan is aangetroffen in de brandlaag van het begijnhof te Schiedam, dat in 1494 of kort daarvoor door brand is verwoest.^{xvi} Ook het roodbakkerd aardewerk van het Fliplandse complex komt overeen met de Schiedamse vondsten. Een aantal grapen uit onze context zijn goed vergelijkbaar met vondsten uit de beerput van het huis 'In den Struys' te Veere. Dit complex wordt gedateerd tussen 1425 en 1500.^{xvii} Het onderzoek van ons aardewerk toont

Olielamp van roodbakkerd aardewerk met spaarzaam loodglazuur. De lamp heft twee schalen aan de stam en is voorzien van een worstoor. Hoogte 10,2 cm; datering: 1475-1500. Foto SCEZ.

duis aan dat al het materiaal gedateerd kan worden in de eerste bewoningsperiode van het eiland van 1487 tot 1532, zelfs meer nauwkeurig in de eerste helft daarvan.

Afvalkuil

De functies van het aardewerk in ogenschouw genomen is het grootste deel te rangschikken onder het keukengerei: de bakpan en grapen vertonen meestal de duidelijke gebruikssporen van contact met vuur. Het bord en de kannen behoren tot het tafelgerei, de pispotten dienden voor de persoonlijke hygiëne en de olielamp natuurlijk

voor verlichting. Opmerkelijk is dat een variatie aan functies is vertegenwoordigd, waarvan een deel niet te verwachten is in een provisiekelder, zeker de pispotten niet.

Bovendien blijkt een groot deel van de ‘complete’ potten niet compleet te zijn, maar zodanig gebroken of beschadigd dat het voor zijn functie niet meer bruikbaar was. De olielamp is zelfs met een beschadiging nog langer in gebruik gebleven: brandsporen op de breuk van de bovenste lekschaal maken duidelijk dat de onderste schaal in gebruik bleef. De lamp werd pas weggegooid nadat ook de onderste schaal was beschadigd en zo geheel onbruikbaar werd.

Op grond van deze gegevens van het aardewerk kan aangenomen worden dat de voorwerpen weggeworpen zijn omdat ze niet meer bruikbaar waren. Alle andere waargenomen resten in de vondstcontext kunnen ook niet anders geïnterpreteerd worden dan als afval. Daarom kan vrijwel zeker geconcludeerd worden dat het door de vinders aangetroffen spoor niet een provisiekelder is geweest, maar dat het de resten van een afvalkuil, een beerkuil of beerput betreft.

Vindplaats Sint-Philipsland - Abraham Wisseweg

Ook hier kon de ligging van de vindplaats nauwkeuriger vastgesteld worden. Op een afstand van ca. 110 meter van de vindplaats Mosseldam werden bij de uitvoering van de dijkverzwaring in 1978 door F. den Braber en J. Quist skeletresten in de vorm van pijpbeenderen en schedels waargenomen en gemeld. Ook werden planken van kisten geconstateerd, een tot nu nog niet bekend gegeven. De resten waren te zien over een grote lengte, naar schatting van Den Braber ca. 100 meter. Onlangs werd bekend dat toen ook de toenmalige provinciaal archeoloog en zijn assistent, ir. J.A. Trimpe Burger en B.Oele, de locatie van de vondst hebben bezocht tijdens de uitvoering van de werkzaamheden. Oele geeft aan dat de resten te voorschijn waren gekomen bij graafwerkzaamheden in het slik, in een strook van ca. 25 meter breed voor de voet van de bestaande dijk.

Van de skeletten zijn enkele schedels die door de jeugd op staken waren geplaatst door Den Braber aan de toenmalige wethouder A. Kosten overgedragen. Volgens Oele zijn vermoedelijk ook enige schedels voor onderzoek overgebracht naar het Instituut voor Fysische Anthropologie van de Universiteit van Utrecht. Indien dat het geval is geweest heeft dat onderzoek nooit plaatsgevonden en moeten deze schedels, na het opheffen van het instituut, weer zijn overgebracht naar het Provinciaal Archeologisch Depot van Zeeland.

Een globaal onderzoek in het depot heeft echter nog geen resultaat opgeleverd. L.J. van der Gouwe heeft nog een foto gemaakt van een van de schedels, de enige nog bekende documentatie van deze vindplaats (Afb. 6). Oele vermeldt ook dat enige planken van kisten zijn overgebracht naar de werkplaats van de gemeente Sint-Philipsland, mogelijk met de intentie van conservering. Wat er sindsdien met de planken gebeurd is is eveneens niet meer bekend.

Op advies van Oele zijn de overgebleven resten hout en skeletmateriaal door de aannemer onder het nieuwe dijklichaam gedeponeerd, zodat ze op die manier bewaard konden blijven.

*Schedel van de vindplaats Abraham Wisseweg.
Foto L.J. van der Gouwe.*

Kerkhof

Vrijwel zeker hebben we hier te maken met de resten van het kerkhof van het oude Sinte Philipslandt. In een bestek voor de aanleg van een nieuwe dam of tragel over de Mosselkreek en het Rammegors naar Tholen, gedateerd 11 april 1663, wordt de ligging van het oude kerkhof beschreven.^{xviii} Vermeld wordt dat de ‘nieuwen dam ende tragel’ aangelegd dient te worden ‘beginnende van den zeedijck van den dijkagie van Philipslant ende aan den zuijt zuijt west zijde van voorzeiden

dijck omtrent de plaetse van het oude kerckhof’. In 1663, achttien jaar na de herbedijking van de slikken en schorren van de voormalige polder, was de ligging van het meer dan een eeuw verdronken kerkhof dus nog of weer bekend. De aansluiting van de dam op de zeedijk is te zien op een oude kaart van vijf jaar na dato van het bestek .

Wanneer we deze kaart leggen over het verloop van de huidige zeedijk blijkt de ligging van de vindplaats en de locatie op de oude kaart vrij goed overeen te komen. Hiermee beschikken we over de belangrijkste indicatie voor de ligging van het oude dorp.

De omvang van de resten, volgens Den Braber ca. 100 meter, hoeft niet te verbazen. De diameter van het kerkhof van het verdronken Valkenisse is meer dan 80 meter. Van Nieuwlande, dat door dezelfde stormvloed verlaten wordt als Sinte Philipslandt, waarschijnlijk meer dan 100 meter. Bovendien zullen door de niet-archeologische werkzaamheden bij de dijkverzwaring resten van de begraafplaats waarschijnlijk zodanig zijn verplaatst, dat ze over een grotere ruimte verspreid zijn geraakt.

In of rond het jaar 1969, nog voor de afsluiting van de Oosterschelde, is ook buitendijks verder naar het westen door L.J. van der Gouwe een complete grape van rood aardewerk ontdekt. De vindplaats bevindt zich zuidelijk van het verlengde van de dreef van de boerderij ‘De Zwarte Schouw’, die tussen de Oude Weg en de Abraham Wisseweg is gesitueerd. De grape bevond zich zonder verdere context in het slik bij de laagwaterlijn, op een afstand van ca. 150 meter van de dijk en is gevonden bij extreem laag water en een afluende oostenwind. Andere sporen zijn bij deze vondst niet aangetroffen, dan wel niet herkend door de vinder. In de directe omgeving waren nog wel de duidelijke sporen van verdronken cultuurlandschap zichtbaar in de vorm van overgebleven boomstronken op de slik. Van der Gouwe heeft dit verdronken land toen ook op foto vastgelegd. Sporen van parcellering in het cultuurland, zoals bijvoorbeeld bij het verdronken Valkenisse en Rilland, zijn niet geconstateerd.

Ligging van het oude kerkhof van Sinte Philipslandt op een kaart uit 1668. De pijl wijst naar de plaats waar de nieuwe dam aansluit op de zeedijk. Zeeuws Archief, KZGW, Zel. III. I, 1537.

De grape is van hetzelfde type als vier grappen van de vindplaats Mosseldam, zij het dat dit exemplaar één oor heeft. Qua datering is ook deze vondst dus te plaatsen in de periode van de eerste inpoldering door Anna van Bourgondië. De grape is door de vinder geschonken aan de Heemkundekring Philippuslandt.

Vooralsnog wordt er van uitgegaan dat het een losse vondst betreft, die duidt op mogelijke bewoning in de directe omgeving. Vrijwel zeker zal het hier dan gaan om bewoning in de vorm van een alleenstaande (ontginnings)boerderij in de polder.

Conclusies en nieuwe vragen

Ondanks de beperkt voorhanden zijnde informatie zijn er voldoende aanwijzingen voor de vaststelling van de plaats van het voormalige dorp, dat bij de eerste inpoldering behoorde, en kunnen zelfs enige verdergaande conclusies getrokken worden.

De skeletresten en de delen van kisten kunnen nauwelijks anders geïnterpreteerd worden dan restanten van begravingen op het kerkhof van het oude Sinte Philipslandt. Gezien de historisch bekende locatie zijn deze resten in 1978 op hun oorspronkelijke positie waargenomen. Met de ligging van het oude kerkhof hebben we ook de aanwijzing voor de ligging van de aan de heilige Philippus gewijde kerk in de directe omgeving. Pas in de negentiende eeuw werden begraafplaatsen immers buiten het dorp aangelegd: ook in het in 1645 nieuw aangelegde Sint Philippusland bevindt zich rondom de kerk een kerkhof.^{xix} Op grond van deze gegevens weten we dus nu de ligging van het hart van het verdwenen dorp.

De door Reijngoudt vermelde concentratie van funderingen en welputten, de vele bakstenen, de grote hoeveelheden scherven en het in 1954 nog gevonden schelpenpad en de afvalkuil direct ten westen van de Mosseldam zijn eveneens aanwijzingen dat we ook daar met resten van het verdronken dorp te maken hebben. Wanneer we de datering van het aardewerk uit de afvalkuil in ogenschouw nemen dan bestaat de mogelijkheid dat de afvalkuil al bij de overstroming van 1511 niet meer in gebruik was of zelfs bij de overstroming buiten gebruik is geraakt. In dat laatste geval zou de dikke laag ‘stro’ bovenop het afval verklaard kunnen worden als de overblijfselen van drijvend organisch materiaal dat bij de vloed is opgestuwd en na de droogmaking is gedeponeerd.

Verdronken cultuurlandschap met boomstronken langs de Mosselkreek. Foto L.J. van der Gouwe.

Ringstraatdorp

Uitgaande van de veronderstelling dat beide vindplaatsen tot dezelfde nederzetting hebben behoord, is de grote afstand van 110 meter of zelfs meer tussen de beide vindplaatsen opmerkelijk. Naar mijn mening kan dit echter een indicatie geven voor de plattegrondsvorm van het verdwenen dorp. Niet aannemelijk is dat het dorp de vorm had van een kerkringdorp,

zoals bij vele nog bestaande en de meeste verdronken dorpen het geval is, omdat deze dorpen op een organische wijze zijn gegroeid rondom kerk en kerkhof vanaf de tiende of de elfde eeuw.^{xx} Het ligt veel meer voor de hand dat het oude Sinte Philipslandt, dat na 1487 wordt aangelegd, de vorm heeft gekregen van een in die periode al gebruikelijke dorpsaanleg, namelijk die van een voorstraatdorp, waarbij de enige straat, de Voorstraat, loodrecht op de polderdijk wordt aangelegd.^{xxi} Het is zelfs erg aannemelijk dat het dorp volgens hetzelfde plan is aangelegd als het slechts enkele jaren oudere St. Annaland op Tholen, als een variant van het voorstraatdorp, namelijk met de plattegrond van een ringstraatdorp.^{xxii} Ook hier vond immers de bedijking van het gebied plaats onder auspiciën van dezelfde Anna van Bourgondië, wier schutsheilige St.-Anna ook nog in de naam van het dorp werd weergegeven. Met een dergelijke dorpsvorm is een grote afstand tussen de bewoning aan de dijk en de kerk met kerkhof aan het andere einde van de voorstraat goed te verklaren.

Haven

Vermoedelijk zal Sinte Philipslandt, net als St.-Annaland, ook een haven hebben gehad, hoewel daarover nog niets in de schriftelijke bronnen is aangetroffen. Indirect lijkt daarvoor echter wel een aanwijzing te vinden op oude kaarten. Zowel een kaart uit 1648 van de hand van Jeremias Bastingius^{xxiii} als de afgebeelde kaart uit 1668 en een kaart uit 1682^{xxiv} tonen direct bij de locatie van het oude kerkhof een kleine kreek. Op de kaarten uit 1648 en 1682 loopt deze kreek nog door het buitendijkse slik of schor naar het zuiden, naar de Mosselkreek, langs de dan grotendeels buitengedijkte resten van het oude dorp. Deze kreek zou de aanwijzing kunnen zijn voor het bestaan van een haven. Het is zeer wel mogelijk dat bij de opeenvolgende vloed en overstroming heeft plaatsgevonden via de haven, die meestal de zwakste schakel vormde in de zeewering. Dat is ook nog gebleken bij de jongste ramp in 1953 in o.a. Goedereede, Kortgene, Stavenisse, Vlissingen en Zierikzee.^{xxv} Het is niet ondenkbaar dat de afgebeelde kreek is ontstaan als inbraakgeul op de plaats van de haven van Sinte Philipslandt.

Verder onderzoek

*Grape van roodbakken
aardewerk gevonden door
L.J. van der Gouwe.
Hoogte 14,4 cm; datering
1475-1500. Foto SCEZ.*

Uit bovenstaande moge blijken dat van de archeologische resten van het verdronken Sinte Philipslandt ter plaatse niet veel meer bewaard zal zijn gebleven. Er bevinden zich nog verplaatste resten van de vindplaats Abraham Wisseweg in secundaire positie onder het dijklichaam van de dijkverzwaring uit 1978, en mogelijk zelfs nog ongestoorde resten onder het dijklichaam van de oude dijk. Gezien de waarnemingen is het echter niet aannemelijk zich binnendijs nog resten bevinden. Opmerkelijk is wel dat tijdens de werkzaamheden geen funderingen zijn aangetroffen. Dit zou kunnen inhouden dat resten van de kerk niet zijn aangesneden en in de omgeving nog aanwezig zijn, hetzij onder de oude dijk, hetzij buitendijs. Het lijkt dan ook nog de moeite waard om daar, om te beginnen door middel van gerichte boringen, nog onderzoek naar te doen.

Recentelijk meldde amateur-archeoloog A. van Oost uit Tholen dat er in de jaren 1975, 1976 en 1977 door Belgische amateur-archeologen/schatgravers nog vrij intensief graafwerk is verricht en vondsten zijn gedaan op de locatie van het verdronken dorp Sinte Philipslandt. Van Oost heeft toegezegd te trachten de personen in kwestie op te sporen, zodat mogelijk nog meer vondstmateriaal getraceerd kan worden. Mogelijk bevinden zich ook nog vondsten uit Sinte Philipslandt in museumcollecties, bijvoorbeeld in de collectie van Beuningen-De Vriese van het Museum Boymans-van Beuningen.

Ook het bronnenonderzoek is nog niet geheel voltooid. Het is zeker de moeite waard om al het bekende archiefmateriaal in het Zeeuws Archief over de eerste inpoldering van het eiland nog eens te doorvorsen om mogelijk meer informatie te verkrijgen over het dorp. De aandacht zou daarbij vooral kunnen uitgaan naar stukken betreffende Anna van

Bourgondië. Daarnaast zou onderzoek in het archief van Oudmunster te Utrecht nog nieuwe gegevens aan het licht kunnen brengen over het kortst bewoonde verdronken dorp in Zeeland.

Literatuur

- Bruin, M.P. de, 1994: *Hoog van de toren. Kerken in Zeeland tot 1900*, Middelburg.
- Consemulder, J./G.-J. Liek 2002: *Een natuurlijke opwaardering. Beslissingsondersteunend document voor het verbeteren van het schor en slik bij Waarde*, Middelburg (Rapport RIKZ/2002.055).
- Dierendonck, R.M. van, 2004: Verdronken dorpen in Zeeland (2). Op zoek naar Sinte Philipslandt. Archeologisch onderzoek in het kader van het project Verdronken Dorpen, *Zeeland* 13.2, 45-59.
- Goldschmitz, L., et. al. 1996: Catalogus van keramiek en glas, in: E. Vreenegoor/J. Kuipers (red.), *Vondsten in Veere. Middeleeuwse voorwerpen uit een beerput van huis 'In den Struys'*, Abcoude/Amersfoort, 60-75.
- Groeneweg, G., 1999: Het 'spinpotje' uit Hoeven: tijd voor een nieuwe visie, *Westerheem* 48, 121-130.
- Grijpink, P.M., 1914: *Register op de parochieën, altaren, vicarieën en de bedienaers zooals die voorkomen in de middeleeuwsche rekeningen van den officiaal des aartsdiakens van den Utrechtschen Dom*, I (Quattuor Officia Flandriae, Wallacria, Scaldia, Zuidbevelandia), Amsterdam.
- Hoek, C., 1975: Schiedam, een historisch-archeologisch onderzoek, *Holland* 7, 513-560.
- Klerk, A.P. de, 1991a: Dorpen in soorten, in: K. Bos/J. van Damme/A. de Klerk (red.), *Dorpen in Zeeland*, Middelburg, 69-80.
- Klerk, A.P. de, 1991b: Het kerkhof, in: K. Bos/J. van Damme/A. de Klerk (red.), *Dorpen in Zeeland*, Middelburg, 104-11.
- J. Kuipers (red.) 2002: Verdronken dorpen in Zeeland, *Zeeuws Erfgoed* 4 (december), Special 3.
- Kuipers, J.J.B./R.M. van Dierendonck 2001: De Zeeuwse verdronken dorpen en hun monument, *Zeelandboek ZL-5*, Middelburg, 185-201.
- Kuipers, J.J.B./R.M. van Dierendonck 2002: Monument voor Zeeuwse verdronken dorpen, *Archeologie Magazine* 3 juni/juli, 70-5.
- Goldschmitz, L., 2001: Valkenisse, een verdronken dorp in de Westerschelde, *Westerheem* 50, 277-85.
- Nagtglass, F., 1880: *Zelandia Illustrata. Verzameling van kaarten, portretten, platen enz., betreffende de oudheid en geschiedenis van Zeeland, toebehoorende aan het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*, II, Middelburg.
- Slager, K., 1992: *De ramp. Een reconstructie*, Goes.
- Uil, H., 1987: *Sint Philipsland: eiland in de Zeeuwse delta 1487-1987*, Sint-Philipsland.
- Zuurdeeg, J.P.B. 1998: *Zuudwest. Sint-Philipsland. Land van wind en water*, Tholen.

ⁱVoor recente overzichten zie Kuipers/Van Dierendonck 2001, Kuipers/Van Dierendonck 2002 en Kuipers 2002.

ⁱⁱ Kuipers/Van Dierendonck 2002, 70; Kuipers 2002, 1.

ⁱⁱⁱ Zie noot 2; Van Dierendonck 2004.

^{iv} De verzameling van de gegevens en de samenstelling van de kaart is van de hand van L.C.J. Goldschmitz-Wielinga: Kuipers/Van Dierendonck 2001, 186-187; Kuipers 2002, 4-5.

^v Kuipers/Van Dierendonck 2001, 199-200. Een recent overzicht van het onderzoek is weergegeven in Goldschmitz 2001.

^{vi} Consemulder/Liek 2002.

^{vii} Uil 1987, 9-11; Zuurdeeg 1998, 3-5.

^{viii} Zuurdeeg 1998, 4.

- ^{ix} De naam wordt vermeld in het bedijkingsoctrooi, artikel 8: Zeeuws Archief (ZA), Verzameling Verheije van Citters 65e.
- ^{*} Vergelijk ook de naam van het iets eerder gestichte dorp Sint-Annaland.
- ^{xi} *Ecclesia S. Philippi*: Grijpink 1914, Scaldia, 73. De Bruin 1994, 88; Uil 1987, 133, noot 4; vergelijk Nagtglas 1880, 381.
- ^{xii} Zuurdeeg 1998, 4.
- ^{xiii} *Historische Atlas van Zeeland*, 599.
- ^{xiv} Ook L.J. van der Gouwe bevestigt funderingen te hebben waargenomen bij de Mosseldam.
- ^{xv} Voor discussie over de functie van spinkruikjes: Groeneweg 1999.
- ^{xvi} Hoek 1975, 538-543, Afb. 78-82.
- ^{xvii} Goldschmitz *et.al.* 1996.
- ^{xviii} Zeeuws Archief, Verzameling Verheije van Citters 65b
- ^{xix} De Klerk 1991b, 104-105.
- ^{xx} De Klerk 1991a, 71-72.
- ^{xxi} De Klerk 1991a, 72-75.
- ^{xxii} De Klerk 1991a, 75, afbeelding.
- ^{xxiii} Uil 1987, 16.
- ^{xxiv} Zuurdeeg 1998, 10.

Paardenkeuring te Sint Philipsland zeer geslaagd **Dreunende stappen en luid gehinnik...**

Oude tijden herleefden op 11 september 2004 in Sint Philipsland. Na vijftig jaar werd er weer een echte trekpaardenkeuring gehouden, zoals die tot halverwege de vorige eeuw ieder jaar plaats vonden. In de Voorstraat, de Kerkkring, de Schoolstraat en een gedeelte van de Achterstraat waren de gehele dag tientallen paarden te zien. Ongeveer 70 paarden werden door ervaren keurmeesters van top tot teen bekeken. “Een prachtige en zeer geslaagde dag”, aldus voorzitter Jan Kempeneers van onze heemkundekring.

Door Jan-Willem Kempeneers

Vorig jaar mei sprak Leo van Nieuwenhuijzen van stal Broedershof uit Sint Philipsland met de voorzitter van onze heemkundekring, Jan Kempeneers, over zijn droom om na vele jaren weer eens een paardenkeuring in Sint Philipsland te organiseren. Onze heemkundekring boog zich over de plannen en al snel werd een werkgroep gevormd die zich bezig ging houden met het organiseren van een trekpaardenkeuring. Zaterdag 11 september 2004 was het dan zover. Vanaf tien uur 's morgens kwamen vrachtwagens met paarden het dorp binnengereden. Deze moesten parkeren in de Schoolstraat, Kerkkring en Achterstraat. Daar werd de paarden hun zondagse pak aangetrokken, door de manen te vlechten en hun vacht te borstelen. Veel oudere Fliplanders die de verrichtingen van de ervaren paardenliefhebbers gadesloegen herinnerden zich het tafereel van vroeger. Tot de jaren '50 werd dit evenement ieder jaar gehouden. De paarden, die vrijdags nog dampend en bezweet aan het werk waren op het land, werden de andere dag op hen paasbest ten keuring aangeboden.

Eén van de deelnemers met zijn paard op de zandbaan in de Voorstraat. De paarden moesten deze baan in stap en draf afleggen, waarna dit door de keurmeesters beoordeeld werd. Foto Jan-Willem Kempeneers

Omstreeks kwart voor één werd de keuring geopend door burgemeester Nuis van de gemeente Tholen. Hij blikte in zijn openingswoord terug op de paardenkeuringen in vroeger tijden. Ook noemde hij de Stolsen uit de Henriëttepolder. Ko van de Henriëttehoeve en Kees van Vredenburg waren vroeger beiden actief in de paardenfokkerij. Ko trok met zijn grote grove stamboekhengst langs de boerderijen om de paardenpopulatie in stand te houden. Tenslotte haalde Nuis een zin aan, die ook op de website van onze heemkundekring staat: “Wie niet terug kijkt naar het verleden, zal het heden niet begrijpen”.

Na de opening kwamen de eerste paarden al snel op het parcours. Ze werden door de ervaren keurmeesters grondig onder de loep genomen. Alvorens ze een rondje in stap en draf over de zandbaan moesten maken, werden de trekpaarden eerst beoordeeld op hun bouw en postuur. De paarden waren voor de keuring ingedeeld in verschillende groepen. Uit elke categorie koos de jury één winnaar. Telkens weer dreunden de zware voetstappen van de forse dieren door de Voorstraat. Veel eigenaren van de paarden hadden aan het verzoek van de werkgroep paardenkeuring voldaan om hun paard in traditionele witte kleding op het parcours te begeleiden. Aan het eind van de dag werd de 11-jarige merrie Gertie van Bussereind (vader Zico van Brandevoort, moeder Corine van het Rullen) van J.

Paardentandarts Jeroen Boots bekijkt het gebit van Liza van de Slaekhoeve.

van Olmen te Netersel, uitgeroepen tot algemeen kampioene. Keurmeester H. ter Agter beschreef haar als volgt: “Gertie, die in topvorm werd getoond straalt veel rasadel uit en heeft chique lijnen. Ondanks jaar 11 jaar toont ze in de benen en gangen nog geen spoor van sleet en is dus een echte klasse merrie”.

Niet alleen werden op de schitterende dag paarden gekeurd, ook een hoefsmid, een paardentandarts en een ambachtelijke zadelmaker vertoonden hun kunsten. Liza van de Slaekhoeve werd door hoefsmid Wilbert Jansen uit Zonnemaire vakkundig van nieuwe hoefijzers voorzien. Ondanks het sissend geluid en de stoomwolk die ontstond als het hoefijzer tegen de hoof gedrukt werd,

onderging het Belgische trekpaard dit erg rustig. Heemkundekring “Philippuslandt”, en met name de werkgroep paardenkeuring van deze kring, kijken terug op een bijzonder geslaagde dag die zeker voor herhaling vatbaar is.

Burgemeester Nuis en zijn vrouw bekijken aandachtig één van de paarden van stal Broedershof. Foto's Jan-Willem Kempeneers

Genealogische rubriek

1 oudovergrootvader

Francois STOLS.

Francois was gehuwd met Pieterella VAN NIEUWENHUIZEN

2 oudgrootvader

Jacobus STOLS, landbouwer en burgemeester, geboren De Heen, Steenberg en op 7 februari 1770, overleden te Sint Philipsland op 15 december 1836, 66 jaar oud.

Jacobus was gehuwd met **Pieterella VAN NIEUWENHUISEN**, geboren te Steenberg en op 20 januari 1771, overleden te Sint Philipsland op 1 februari 1853, 82 jaar oud, dochter van *Johannes VAN NIEUWENHUISEN* en *Lena KORTEWEG*.

Het echtpaar vestigde zich in maart 1795 te Sint Philipsland.

3 oudvader

Jacobus STOLS, landbouwer, geboren te Sint-Philipsland op 29 oktober 1812, overleden aldaar op 4 april 1875, begraven aldaar, 62 jaar oud.

Jacobus is getrouwd te Stavenisse op 10 mei 1844, op 31-jarige leeftijd (1) met **Jozina DORST** (22 jaar oud), landvrouw, geboren te Stavenisse op 4 januari 1822, overleden te Sint-Philipsland op 21 september 1858, 36 jaar oud, dochter van *Leendert Cornelisse Adriaanse DORST* en *Jacoba BASTIAANSE*.

Jacobus is getrouwd te Sint-Philipsland op 27 april 1866, op 53-jarige leeftijd (2) met **Maria Cornelia WAGEMAKER** (42 jaar oud), geboren te Sint-Philipsland op 7 november 1823, overleden aldaar op 14 december 1905, 82 jaar oud, dochter van *Willem WAGEMAKER* en *Cornelia LOBBEZOO*.

4 betovergrootvader

Jacobus Anthonie STOLS, geboren te Sint-Philipsland op 15 januari 1846, overleden aldaar op 10 februari 1893, 47 jaar oud.

Jacobus is getrouwd te Sint-Philipsland op 26 oktober 1870, op 24-jarige leeftijd met **Willemina Tannetje VAN NIEUWENHUIJZEN** (25 jaar oud), geboren te Tholen op 6 november 1844, overleden te Sint-Philipsland op 6 juni 1898, 53 jaar oud, dochter van *Cornelis Hubertus Adrianus VAN NIEUWENHUIJZEN* en *Kornelia Jozina BIERENS*.

5 overgrootvader

Jacobus Anthonie STOLS, landbouwer, geboren op 30 oktober 1878.

Jacobus is getrouwd te Tholen op 13 maart 1902, op 23-jarige leeftijd met **Elena Pieterella STOUTJESDIJK** (18 jaar oud), geboren te Tholen op 13 april 1883, dochter van *Cornelis Hubertus Adrianus STOUTJESDIJK* en *Kornelia Jozina BIERENS*.

6

grootvader

Jacobus Anthonie STOLS, landbouwer, geboren te Sint-Philipsland op 27 maart 1903.

Jacobus is getrouwd te Sint-Annaland op 13 maart 1925, op 21-jarige leeftijd met **Anna Johanna ZANDEE** (22 jaar oud), geboren te Sint-Annaland op 9 augustus 1902, dochter van *Jan ZANDEE* en *Willemina Abramina VAN NIEUWENHUIJZEN*.

Generatie 6

7

vader

Jacobus Anthonie STOLS, geboren te Sint-Philipsland op 6 november 1925, overleden te Steenberg en op 7 juli 1992, 66 jaar oud.

Jacobus is getrouwd te Hem Oldenphaert

Koudem op 28 december 1950, op 25-jarige leeftijd (1) met **Sjoukje OP DE HOEK** (25

jaar oud), geboren te Gaasterland/Nijemirdum op 24 februari 1925, overleden te Sint-Philipsland op 29 april 1960, 35 jaar oud, dochter van *Stoffel OP DEN HOEK* en *Francisca BAJEMA*.

Generatie 7

Jacobus was gehuwd (2) met **Lol OP DE HOEK**, geboren te Gaasterland/Nijemirdum op 10 oktober 1929.

8 Jacobus Anthonie STOLS, assistent accountant, geboren te Sint-Philipsland op 14 augustus 1952.

Jacobus is getrouwd te Sint-Philipsland op 17 mei 1979, op 26-jarige leeftijd met (en gescheiden op 26 september 1989 van) **Lijntje CORNELIA VAN DER REEST** (19 jaar oud), kapster, geboren te Sint-Philipsland op 12 mei 1960, dochter van *Pieter CORNELIS VAN DER REEST* en *Johanna Cornelia GOUDZWAARD*.

Ledenbijeenkomst – Dia-avond Fluplandse klederdracht

Op vrijdag 29 oktober is er een ledenbijeenkomst van onze kring in dorpshuis “De Wimpel”. Deze keer geen officiële vergadering, maar een dia-avond waarop we u de Fluplandse klederdracht, zowel de ‘daagse’ als de ‘zondagse’ willen laten zien. We hopen u in grote getale te ontmoeten in de kleine zaal aan de Eendrachtstraat. Hebt u ook nog klederdrachtfoto’s van uw groot- of overgrootouders? We zouden het zeer op prijs stellen als we hiervan een kopie mogen maken voor de fotocollectie van onze heemkundekring. De avond begint om half acht.

Foto-expositie in “Beurtvaart” in de Meestoof

Nu al willen we u er op attent maken dat in museum “de Meestoof” te Sint-Annaland volgend jaar een expositie van een seizoen lang wordt gehouden over de ‘beurtvaart op Tholen en Sint-Philipsland”. Als u over plaatjes die betrekking hebben op deze bijzondere manier van vrachtvervoer over water verzoeken wij u deze even in bruikleen te geven om ze te scannen. Bij voorbaat daarvoor onze dank.

Herdenking 60 jaar bevrijding

Zaterdag 6 november wordt in dorpshuis “De Wimpel” de bevrijding van Sint-Philipsland van 4 november 1944 herdacht. Deze avond is er een gevarieerd programma. Burgemeester W. Nuis leidt deze avond in met een lezing. Archivaris H. Uil van Schouwen Duiveland sluit de avond af met Sint-Philipsland contra Bruinisse. Verder is er afwisselend toepasselijke koorzang door V.Z.O.S. maar ook samenzang. Er zal op deze avond ook een oud-inwoner spreken die vanaf de bevrijding op 4 november 1944 een dagboek bijhield. We houden u op de hoogte via de regionale kranten.

Een rondgang met de muziekvereniging Concordia in 1948. Geheel rechts staat burgemeester L.J. de Jonge. Derde van rechts is A.A. Rijstenbil. De woningen aan de Zuidijk in het verlengde van het Karreveld verdwenen op 1 februari 1953 uit het dorpsbeeld.

Aanvullingen en correcties op de ledenlijst

We zijn gewend u op de hoogte te houden over de mutaties in ons ledenbestand. Deze keer is het onze plicht u het overlijden te melden van Jan Burger, echtgenoot van onze oud-dorpsgenote Janna Maria (Anna) Braam. Jan werd geboren te Kapelle waar hij in zijn werkzaam leven fruitkweker was. Tijdens een vakantie in Emst is hij op 9 mei 2004 op 81 jarige leeftijd overleden, waarna de begrafenis op 14 mei in zijn woonplaats Kapelle plaatsvond. Mede namens onze kring is er voor de familie onze innige deelneming

Na het afronden van dit nummer van onze Cronicke bereikte ons het bericht dat Johannes Jan Suurlant in de leeftijd van bijna 80 jaar is overleden. Sinds ruim een maand was hij opgenomen in de verpleegafdeling van Zorgcentrum “Ten Anker” te Tholen. Ons meelevens gaat uit naar zijn vrouw, kinderen en ook zijn oudere zus Marina van der Gouwe-Suurlant.

(De ouders van Johannes kwamen na meerdere keren verhuist te zijn als boerenknechtgezin op 8 oktober 1941 vanuit Tholen naar Sint-Philipsland. Bij L.B. van Nieuwenhuijzen op de boerderij Steene Poort ging vader Suurlant daar voortaan de paarden menen. In een van de twee personeelswoningen is moeder Suurlant in november 1951 overleden. Zoon Johannes Jan trouwde het jaar daarop, 31 oktober 1952, zijn huidige vrouw en ons lid Cornelia Reijngoudt. Vanaf hun huwelijk woonden ze tot de laatste dag van januari 1953 naast vader Suurlant en zijn twee zoons Jan en Cor. Alledrie kwamen deze de nacht daarop met hun woning in de golven om. Het toen nog jonge echtpaar Suurlant-Reijngoudt bleef die nacht op het dorp vanwege de zware storm).

Sinds het verschijnen van de vorige Cronicke hebben we weer vijf nieuwe leden welkom mogen heten.

285	Breeman, F.A.	Sint Philipsland
286	Wagemaker, C.M.	Sint Philipsland
287	Nieuwenhuijzen, P.J.C.	Sint Philipsland
288	Meulmeester, K.M.	Sint Philipsland
289	Meulmeester, mw.	Sint-Philipsland

Nieuwe leden zijn nog steeds welkom in onze inmiddels ruim 300 leden tellende heemkundekring. Het lidmaatschap van onze kring bedraagt € 11,50. Voor een gezinslidmaatschap betaald u € 16,-. Dank zij dit aantal zijn we, ondanks de betrekkelijk lage contributie, in staat u drie keer per jaar ons contactblad te bezorgen. Het bestuur heeft besloten ook in het volgende jaar de contributie op het huidige peil te houden.

U zult begrijpen dat we als bestuur blij zijn dat we haast in elke Cronicke weer nieuwe leden aan u voor kunnen stellen. We hebben het idee dat het ontplooiën van een evenement als de paardenkeuring de inwoners van Sint-Philipsland aanspreekt. Getuige daarvan was het vele publiek dat op dit evenement afkwam. Op dezelfde dag was het ook onze jaarlijkse monumentendag waarop de Hervormde kerk en de korenmolen De Hoop

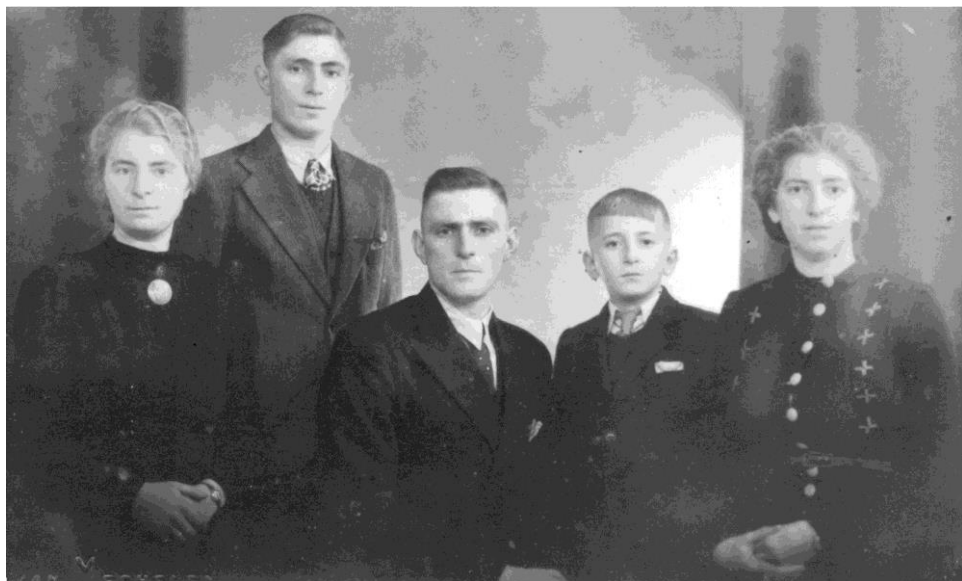
waren opengesteld. We hopen dat de gemeenteraad snel zal beslissen om aan dit beeldbepalende monument van Sint-Philipsland de nodige reparaties uit te voeren. Wat zou het aanzicht van ons dorp zijn zonder deze mooie okergele blikvanger. Ook wat dat betreft zal onze kring de vinger aan de pols moeten houden.

Verder besteed onze kring veel werk aan herdenkingen (denk aan de herdenking van de Ramp). Op 6 november hopen we dat ook weer te doen van de bevrijding. We herdenken dan de slachtoffers van ons (voormalig) eiland, maar ook de vele duizenden jonge mannen die vielen in de strijd. Ook onze foto-exposities en presentaties kunnen dankzij de medewerking van de bewoners, die hun foto's aan ons lenen om ze te scannen, steeds worden gehouden. Willen we dit kunnen blijven doen dan hebben we uw medewerking nodig. Het is een bekend gegeven dat onze Cronicke wordt doorgegeven en gestuurd aan familie en bekenden. Juist aan hen zouden we willen vragen om u als lid of donateur bij onze kring aan te sluiten. We heten u alvast van harte welkom.

Nogmaals noemen we u de contributie: Een enkel lid betaald 11,50 euro- en een gezinslidmaatschap bedraagt 16 euro per jaar.

Namens de penningmeester willen we degenen die hun contributie over 2004 nog niet hebben betaald verzoeken om de acceptgiro nu de deur uit te doen. Mocht u deze niet meer hebben, de penningmeester is zo vriendelijk geweest om u er bij de herinnering nog een mee te sturen. Bij voorbaat dank!

VIT DE OUDE DOOS

Dina Cornelia, Jacob Marinus, Cornelis, Marinus Andries en Cornelia Agatha Neele. Het zijn kinderen van Abraham en Maria Neele-Verhage. De foto is gemaakt in 1943.
